

Od smrti své ženy, kterou miloval, neměl rád ženské slzy; děsil se jich tak, jako se děsil nebezpečí, že ho ženy učiní součástí svých životních dramát; viděl v slzách chápádla, která ho chtějí obejmout a vytrhnout z jeho idylického ne-osudu, a štilil se jich.

Proto byl zaražen, když ucítil na dlani jejích nemilovanou mokrost. Ale ještě víc ho vzápětí zarazilo, že se neuměl tentokrát vůbec bránit jejích tklivému účinku; věděl totiž, že to nejsou slzy lásky, že nejsou určené jemu, že nejsou lástí, vydrápaním ani divadlem; věděl, že prostě jen jsou, samy pro sebe, a tečou z dívky jako z člověka neviditelně vytéká jeho smutek či radost. Proti jejích nevinnosti neměl štítu a byl jimi zasažen do hloubi duše.

Napadlo ho, že si s touto dívkou po celou dobu, co se znají, nikdy neublížili; že si vždycky vycházeli vestříc; že si vždycky darovali krátkou chvíli pohody a nic víc nechtěli; že si nemají co vyčítat. A měl zvláštní uspokojení i z toho, že tehdy, když dívku zatkl, udělal všechno, co pro její záchranu mohl udělat.

Přistoupil k dívce a zvedl ji z křesla. Utřel jí prsty slzy z tváře a něžně objal.

Za okny této chvíle, kdesi daleko o tři roky zpátky, smrt už nedočkavě přešlápne v příběhu, který jsme opustili; její kostnatá postava již vstoupila na osvětlenou scénu a vrhá svůj stín tak daleko, že i do garsoniéry, kde stojí proti sobě dívka a čtyřicátník, dopadá soumrak.

Drží ji něžně kolem těla a ona je stulena, nepohnutě a stejně, v jeho náruči.

Co znamená to stulení?

Znamená to, že se mu oddává; položila se mu do rukou a chce tak zůstat.

Ale toto oddání není otevření! Položila se mu do rukou zavřená a uzamčená; ramena sevřená k sobě skrývají její hrud' a její hlava se neobrací k jeho tváři, nýbrž je sklopena na jeho prsou; dívá se do tmy jeho světu. Položila se mu do rukou zapečetěna, aby ji skryl do svého objetí jako do kovového sejfu.

Pozvedl k sobě její sklopenou mokrou tvář a začal ji líbat. Vedla ho k tomu soucinná sympatie, nikoli smyslná touha, avšak situace mají svůj automatismus, jemuž nelze uniknout; snažil se jí při polibku otevřít ústa jazykem; nedařilo se mu to však; její rty byly zavřené a odmítly odpovídat jeho ústům.

Ale kupodivu, čím více se mu nedařilo ji líbat, tím výš se v něm zvedala soucinná vlna, neboť si uvědomoval, že dívka, kterou má v náručí, je zakletá, že z ní vytrhli duši a že má v sobě krvavou ránu po té amputaci.

Cítil v rukou vyhublé, kostnaté, ubohé tělo, ale vlhká vlna sympatie s pomocí počínajícího soumraku smazávala obrysy a objemy a odnájala jim oběma určitost a hmotnost. A to byla chvíle, kdy pocítil na svém těle, že je s to ji tělesně milovat.

Bylo to zcela nečekané: byl smyslný bez smyslnosti, byl vzrušen bez vzrušení! Snad to byla jen čirá dobrota, která se tajuplnou transsubstanciací proměnila ve vzrušení těla! Ale snad právě ta nečekanost a nepochopitelnost tohoto vzrušení ho zcela strhla. Začal ji hladit dychtivě po těle a rozpínat knoflíky na šatech.

"Ne, ne! Proším tě, ne! Ne!" bránila se.

Protože ho nemohla zastavit v jeho naléhání pouhými slovy, vytrhla se mu a utekla do kouta místnosti.

"Co je ti? Co je s tebou?" ptal se.

Tiskla se ke zdi a mlčela.

Přistoupil k ní a hladil ji po tváři: "Neboj se mne, vždyť se mne neboj. A řekni mi, co ti je? Co se ti stalo? Co se s tebou stalo?"

Stála, mlčela a nemohla najít slova. A před očima se jí vybavili koně jedoucí kolem brány věznice, vysocí a statní koně spojení s jezdci v pyšná dvojítá těla. Byla tak nízko pod nimi a tak nesouměřitelná s jejich zvířecí dokonalostí, že toužila splynout s nějakou věcí, která byla nablízku; třeba s pnem stromu nebo se zdí, do jejichž neživosti by se skryla.

"Co je ti?" naléhal stále.

"Škoda, že nejsi stařenka nebo stařeček," řekla konečně.

A pak ještě jednou: "Neměla jsem sem chodit, protože nejsi stařenka nebo stařeček."

Dlouho ji mlčky hladil po tváři a potom (v pokoji už byla tma) ji vybidl, aby mu pomohla ustlat; leželi vedle sebe na jeho velice širokém gauči a on k ní mluvil tichým utěšujícím hlasem, jakým už léta s nikým nemluvil.

Touha po tělesné lásce docela zmizela, ale sympatie, hluboká a neumlčitelná, byla stále tu a žádala si svého; čtyřicátník rozsvítil lampičku a znovu se na dívku díval. Ležela křečovitě natažena a dívala se ke stropu. Co se s ní stalo? Co s ní tam dělali? Bili ji? Děsili? Týrali? Nevěděl. Dívka mlčela a on ji hladil po vlasech, po čele, po tvářích.

Hladil ji tak dlouho, až se mu zdálo, že se z jejích očí ztrácí děs.

Hladil ji tak dlouho, až se ji zavřely oči.

Okno garsoniéry bylo otevřené a dovnitř proudil vzduch jarní noci; lampička už nesvítla a čtyřicátník ležel nehnutě vedle dívky, poslouchal její dech, její neklidné usínání, a když se mu zdálo, že již spí, ještě jí lehce pohladil ruku, šťasten, že jí byl s to darovat první spánek v nové éře její truchlivé svobody.

Také okno altánu, který jsme vystavěli touto kapitolou, je stále otevřené, takže sem nepřestávají doléhat vůně a zvuky románu, který jsme opustili těsně před jeho vyvrcholením. Slyšíte smrt, jak z dálky nedočkavě podupává? Jen ať počká, ještě jsme zde, v cizí garsoniéře, schování do jiného románu, do jiného příběhu.

Do jiného příběhu? Ne. V životě čtyřicátníka a dívky je to spíš přestávka v příběhu než příběh. Jejich setkání se sotva zaplete v společný děj života. Byl to jen krátký oddech, který čtyřicátník dříve dopřál před další štvanicí, která ji čeká.

Také v našem románu byla tato kapitola jen tichou pauzou, v níž neznámý muž rozžal nenadále lampu, dobroty. Ať ji ještě pár vteřin vnímáme, tu tichou lampu, to dobrotvé svělo, než nám altán zmizí z dohledu...

DÍL SEDMÝ
aneb
BÁSNÍK UMÍRÁ

2.

Který básník nesl o své smrti? Který básník si ji nevyimaloval v představách? *Ach jestli zemřít, tak s tebou, lásko moje, a v samých plamenech, proměněn v zář a žár...* Myslíte, že to byla jen nahodilá hra fantasie, která přiměla Jaromila představovat si svou smrt v plamenech? Nikoli; vždyť smrt je poselství; smrt mluví; akt smrti má svou sémantiku a není lhostejné, jakým způsobem člověk hyne a v jakém životu hyne.

Jan Masaryk skončil svůj život v roce osmačtyřicátém pádem na nádvoří pražského paláce, když předtím uvídl, jak se jeho osud tříští o tvrdý kýl dějin. O tři roky později básník Konstantin Biebl pronásledovaný těmi, jež považoval za své soudruhy, skáče z pátého poschodí na dlažbu téhož města (toho města defenestrací), aby jako Ikaros zahynul živlem země a zpodobnil svou smrtí tragický svér prostoru a tíže, snu a probuzení.

Mistr Jan Hus a Giordano Bruno nemohli zemřít provazem ani mečem, nýbrž jediné na hranici. Jejich život se takto proměnil v signální oheň, v světlo majáku, v pochodeň, jež září daleko do časů; neboť tělo je časné a myšlenka věčná a chvějivé bytí plamene je obrazem myšlenky. Jan Palach, který se dvacet let po smrti Jaromilově polil na pražském náměstí benzinem a podpálil, sotva by mohl chtít křičet do svědomí národa jako utopenec.

Zato Ofelie je v plamenech nemyslitelná a musila skončit ve vodách, protože hlubina vod znamená totéž co hlubina v člověku; voda je smrtícím živlem těch, kdo se ztratili sami v sobě, ve své lásce, ve svém citu, ve svém šílenství, ve svých zrcadlech a vírech; ve vodě tonou dívky z lidových písní, jimž se nevrátil milý z vojny; do vody skočila Harrieta Shelleyová; v Seině se utopil Paul Celan.

Vystoupil z tramvaje a mřil k vile, z níž kdysi zbrkle utekl od krásné tmavovlásky.

Myslí na Xavera:

Nejdřív byl jen on sám, Jaromil.

Pak Jaromil stvořil Xavera, svého dvojníka, a s ním i svůj druhý život, snový a dobrodružný.

A nyní přišla chvíle, kdy je již zrušen protiklad mezi snem a bděním, mezi poezií a životem, mezi činem a myšlenkou. Zmizel i protiklad mezi Xaverem a Jaromilem. Oba dva splynuli v jednu bytost. Muž snění stal se mužem činu, dobrodružství snu se stalo dobrodružstvím života.

Bližší se k vile a cítil svou starou nejistotu, která byla zesílena tím, že ho škrábalo v krku (maminka ho na večírek nechtěla pustit, prý by měl raději ležet v posteli).

Před dveřmi váhal a musil si v duchu opakovat všechny své poslední velké dny, aby si dodal kuraže. Myslí na zrzku, na to, jak ji vyšetřují, myslí na policisty a na běh událostí, které uvedl do pohybu svou vlastní silou a vůlí...

"Jsem Xaver, jsem Xaver..." říkal si a zazvonil.

Společnost shromážděná na večírku sestávala z mladých herců, hereček, malířů a studentů pražských uměleckých škol; majitel vily se sám zúčastnil zábavy a dal k dispozici všechny místnosti. Filmačka představila Jaromila několika lidem, dala mu do ruky pohár, aby si samostatně naléval víno z lahví, jichž tu bylo dostatek, a pak ho opustila.

Jaromil si připadal ve večerním obleku s bílou košilí a kravatou trapně škrobeně; všichni kolem byli oblečení nenuceně, ledažby, mnozí byli jen ve svetrech. Ošíval se na židli, až už to nemohl déle vydržet; svlékl si sako, přehodil ho přes opěradlo židle, rozeplal si u krku košili a spustil kravatu; pak se cítil trochu volněji.

Všichni se předháněli, aby na sebe upoutali pozornost.

Malí herci se tu chovali jako na jevišti, mluvíce hlasitě a nepřirozeně, každý se snažil uplatnit svůj vtip či originálnost názorů. Také Jaromil, který už vypil několik pohárů vína, snažil se vystřikovat hlavu nad hladinu zábavy; několikrát se mu podařilo říci větu, která mu připadala drze vtipná a na několik vteřin upoutala pozornost těch druhých.

Přes zeď se ozývala hluchá tanecní hudba pustěná z radia; národní výbor přidělil před několika dny třetí pokoj v horním poschodí rodinné nájemníka; dva pokoje, v nichž bydlí vdova se synem, jsou skotápkou ticha ze všech stran obkličena hlukem.

Maminka slyší hudbu, je sama a myslí na filmátku. Už když ji poprvé uviděla, vytušila zdaleka nebezpečí lásky mezi ní a Jaromilem. Snažila se s ní spřátelit, jen aby předem obsadila výhodné postavení, z něhož by pak mohla o syna bojovat. A teď si s hanbou uvědomuje, že jí to nebylo nic platné. Filmátku ani nenapadlo pozvat ji také na večírek. Odsunuli ji stranou.

Když se jí filmátka světila, že pracuje v závodním klubu policistů jen proto, že je z bohaté rodiny a potřebuje mít politickou protekci, aby mohla studovat. A maminku napadá, že ta vypočítává dívka proměňuje všechno ve svůj prostředek; maminka pro ni byla jen schodem, na který vystoupila, aby měla blíž k jejímu synovi.

na sebe. Kdosi hrál na klavír, několik párů tančilo, z okolostojících skupinek se ozýval hlasitý hovor a smích; kdeko se pokoušel o vtipné bonmoty a každý se snažil vyskakovat svým duchem nad ty druhé, aby ho bylo vidět.

Také Martynov tam byl; vysoký, krásný, trochu operetně elegantní ve své uniformě s velkou dýlkou, obletovaný ženami. Ó jak ten člověk dráždí Lermontova! Bůh je nespravedlivý, přidělil-li bíbci krásnou tvář a Lermontovi krátké nohy. Nemá-li však básník dlouhé nohy, má sarkastického ducha, jenž ho nadzvedává do výše.

Přistoupil k Martynovově skupince a čekal na svou příležitost. Pak řekl drzí vtip a pozoroval okolostojící, jak ustrnuli.

7.

Konečně (byla už tak dlouho pryč) se objevila v místnosti. "Jak se vám tu líbí?" přistoupila k němu a zadívala se na něho velkým hnědým očima.

Jaromilovi se zdálo, že se mu vrací zpět ta nádherná chvíle, kdy spolu seděli v jejím pokoji a nemohli od sebe odtrhnout zrak.

"Nelíbí," odpověděl a díval se jí do očí.

"Nudí vás společnost?"

"Jsem tu kvůli vám a vy jste pořád pryč. Proč jste mne sem zvala, když nemohu být s vámi?"

"Je tu tolik zajímavých lidí."

"Ale ti všichni jsou pro mne jen zámlou, abych mohl být ve vaší blízkosti. Jsou pro mne jen schodištěm, po kterém bych chtěl vystoupit k vám."

Cítil se smělý a byl spokojen se svou výmluvností.

"Těch schodů je tu dnes hodně!" smála se.

"Snad byste mi místo schodiště mohla ukázat nějakou tajnou chodbu, abych se k vám dostal rychleji."

Filmačka se usmívala: "Pokusíme se o to," řekla, vzala ho za ruku a odvedla z místnosti. Vedla ho po schodech ke dveřím svého pokoje a Jaromilovi se rozbušilo srdce.

Bušilo zbytečně. V pokoji, který znal, seděli ještě další muži a ženy.

8.

Ve vedlejší místnosti už dávno zhasli radio, je hluboká noc, maminka čeká na syna a myslí na svou porážku. Ale pak si říká, že prohrála-li tuto bitvu, bude bojovat dál. Ano, cítí to tak: bude bojovat, nenechá si ho vzít, nenechá se od něho odstrčit, půjde stále s ním a za ním. Sedí v křesle a je jí, jako by šla; jako by šla dlouhou nocí za ním a pro něho.

Filmařčin pokoj je naplněn řečmi a kouřem, skrze nějž se jeden z mužů (může mu být třicet let) už dlouho pozorně dívá na Jaromila: "Zdá se mi, že jsem o tobě slyšel," říká mu konečně.

"O mně?" ptal se potěšen Jaromil.

Třicátník se zeptal, jestli je Jaromil totožný s chlapcem, jenž od dětství navštěvoval malíře.

Jaromil byl rád, že se může prostřednictvím společného známého připojit ke společnosti neznámých lidí, a dychtivě přisvědčil.

Třicátník řekl: "Ale teď už jsi u něho dlouho nebyl."

"Už dlouho."

"A proč?"

Jaromil nevěděl, co říci, a pokrčil rameny.

"Já vím, proč. Překáželo by ti to v kariéře."

"V kariéře?" pokusil se Jaromil o smích.

"Otiskuješ verše, recituješ na estrádách, naše hostitelka o tobě natočila film, aby si vylepšila politickou reputaci. Kdežto malíř má zakázáno vystavovat. Víš přece, že o něm psali jako o nepříteli lidu."

Jaromil mlčel.

"Víš nebo nevíš?"

"Jo, slyšel jsem to."

"Jeho obrazy jsou prý buržoasní zvrhlost."

Jaromil mlčel.

"Jestlipak víš, co malíř dělá?"

Jaromil pokrčil rameny.

"Vyhodili ho ze školy a dělá nádeníka na stavbě. Protože nemíni odvolávat to, v co věří. Maluje jen po večerech za umělého světla. Ale maluje přesto krásné obrazy, kdežto ty píšeš odporné sracky!"

X

A další drzý vtíp a další drzý vtíp, až se krásný Martynov urazil. Napomíná Lermontova před celou společností.

Cože? Má se snad Lermontov vzdát svých vtípů? Má se snad omlouvat? Nikdy!

Přátelé ho varují. Nemá smysl riskovat soubor kvůli hlouposti. Je lépe všechno urovnat. Tvůj život, Lermontove, je cennější než směšná bludíčka cti!

Cože? Že je něco cennějšího než čest?

Ano, Lermontove. Tvůj život, tvoje dílo.

Ne, nic není víc než čest!

Čest je jen hlad tvé ješitnosti. Lermontove. Čest je jen iluze zrcadel, čest je jen divadlo pro tohleto nepatrné publikum, které tu zítra již nebude!

Ale Lermontov je mlád a vteřiny, v nichž žije, jsou prostorné jak věčnost a těch pár dam a pánů, co se na ně ho dívají, to je amfiteatr světa; buď tímto světem půjde pevným krokem muž, nebo si nezaslouží žít!

Cítil, jak mu po tváři stéká bláto hanby a věděl, že s takto pomazanou tváří by tu s nimi nemohl setrvat už ani minutu. Marňe ho utišují, marňe ho chlácholí.

„Je zbytečné, abyste nás usmířovali,“ řekl: „Jsou věci, které se smířit nedají.“ A pak vstal a vzrušeně se obrátil na třicátníka: „Je mi osobně líto, že malíř dělá nádeníka a maluje při špatném světle. Ale objektivně vzato je úplně jedno, jestli maluje při svíce, nebo jestli vůbec nemaluje. Celý svět jeho obrazů je totiž už dávno mrtvý. Skutečný život je jinde! Úplně jinde! A to je důvod, proč nechodím za malířem. Nebaví mne hádat se s ním o problémech, které neexistují. Ať se mu daří jak možno nejlíp. Nemám nic proti mrtvým. Budíž jim země lehká. A také tobě to říká,“ ukázal na třicátníka, „budiž ti země lehká. Jsi mrtvý a ani to nevíš.“

Třicátník vstal též a řekl: „Bylo by možná zajímavé vidět, jak by dopadl zápas mezi mrtvolou a básníkem.“ Jaromilovi stoupla krev do hlavy: „Prosím, to můžeme zkusit,“ řekl a ohnal se pěstí po třicátníkovi, který však jeho ruku zachytil, prudkým tchnutím ho obrátil k sobě zády, pak ho chytil pravačkou za límec, levou rukou vzadu za kalhoty, a nadzvedl.

„Kam mám pana básníka vynést?“ ptal se.